

Marmeren fonteintjes in Amsterdam

De belangrijkste monumentenstad van Nederland – sinds 29 januari 1999 eindelijk beschermd stadsgezicht – is de binnenstad van Amsterdam. Er staan 6919 monumenten. Met als belangrijkste onderdeel het grote Amsterdamse grachtenhuis, het fiere koopmanshuis, het imposante patriciershuis en het drie ramen brede 18de-eeuwse rijtjeshuis.

Het is opvallend hoe zeer die huizen op elkaar lijken. Het meest merkwaardig blijft de verticaliteit van de herenhuizen, waar overigens ook dames wonen. De woon- en werkhuisen zijn meestal niet breder dan 8,50 meter, maar ze ontwikkelen zich wel in de diepte. Zeven van de tien grote 'burgermanspaleisjes' bestaan uit een voor- en achterhuis met een diepte van ongeveer 30 meter. Tussen die twee huizen bevindt zich een open binnenplaats, waarop ramen van het eerste en tweede huis uit kijken. Het zijn dus over het algemeen hele lichte huizen en ideaal om te worden 'geappartementiseerd'. Het type zal rond 1640 ontstaan zijn. Het merendeel van deze hoge, smalle, maar diepe huizen dateert uit de 18de eeuw.

Weinig documentatie

Op de stoepverdieping of eigenlijk de hoofdverdieping worden de twee huizen met elkaar verbonden door middel van een meestal rijk geornamenteerde gang. Het gedeelte – naast de binnenplaats – tussen het voor- en achterhuis wordt ook wel tussenhuis of tussenlid genoemd. Daar – met op het plafond prachtig stucwerk – bevindt zich vaak een object, dat in tegenstelling tot bij voorbeeld stucwerk bijna nooit beschreven is: een marmeren fonteintje. De enige documentatie over dit stuk beeldhouwwerk is te vinden in het standaardwerk uit 1918 van K. Shuyterman: *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen*. Dit prachtige boek – tegenwoordig voor al bijna f 300,- te koop, in een antiquariaat – kent 470 afbeeldingen. En zowaar zijn er twee afbeeldingen (402 en 403) gewijd aan marmeren fonteintjes. Een klein stukje tekst is gewijd aan de voorloper van ons wasbakje, want op bladzijde 309 staat:

Een onderdeel van de gang in het Hollandsche huis waaraan bijzondere aandacht werd gewijd, was de Gangfontein, in marmere uitgevoerd en in groote verscheidenheid van vorm. Het bekken is volgens de

Een onbekend onderwerp in interieurs van Amsterdamse grachtenhuizen zijn de meestal 18de-eeuwse marmeren fonteintjes. Ze bevinden zich bijna altijd in de gang, tussen voor- en achterhuis. Het afgebeelde exemplaar van Keizersgracht 119 dateert waarschijnlijk uit de jaren 1750-1760 en laat in het midden een dolfin zien. Uit de mond van de dolfin komt het water. Foto's auteur.

lijn van een schelp geprofileerd en indien in een boek geplaatst, door een konsolie gesteund. In den nisvormigen achterwand wordt door het beeldhouwwerk en de keuzen der motieven op zinnrijke wijze aan een bron of stroomend water herinnerd en de compositie doet dikwijls denken aan de grotten en fonteinen in de Hollandsche tuinen, met de fantastische coquillages, vreemde koralen of zonderlinge rotsformaties.

*In een relatief smal huis – Keizersgracht 323 uit ca. 1730 – bevindt zich een imposante fontein. Gang en fontein waren te zien in de film *De Aanslag* naar het boek van Harry Mulisch.*

Singel 58 dateert uit 1753. Het marmere fonteinje is in september 1985 gestolen. De Vereniging van Eigenaren zou het graag weer terug willen hebben. Weet u waar het zich bevindt?

De dolfin is het motief dat is gekozen voor de kraan, die in koper is gegoten en geciseleerd.

Na heel lang zoeken heb ik nog twee regels tekst gevonden over dit wel erg onbekende deel van het interieur van het standaard Amsterdamse grachtenhuis. Op bladzijde 38 van een onbekend manuscript staat:

Het aardige van het exemplaar in Prinsengracht 650 is de datering. Het huis met een magnifieke halsgevel is in de top van een jaartal voorzien (A° 1725).

Ook werd regenwater opgevangen in een reservoir van hout met lood bekleed op een der zolders. Daardoor konden in de gangen marmeren fonteimbakken komen met koperen plugkranen, waarbij sierlijke exemplaren.

Deze tekst is van een beroemd Heemschutter, te weten *A.A. Kok*, als secretaris en redacteur actief tussen 1923 en 1948. Aan het eind van zijn leven heeft hij een monumentenbeschrijving van Amsterdam gemaakt. Hij is begonnen met de A, zoals Amstel en Achterburgwal Oudezijds, en is uiteindelijk niet verder gekomen dan de D. Maar alle monumenten gelegen aan straten, grachten beginnend met een A, een B, een C of een D staan er in.

Behalve die omschrijvingen staan er voorin allerlei wetenswaardigheden over Amsterdamse woonhuizen. Het deel is ongekend compleet. Welk onderwerp je ook noemt, het staat er in.

Het is jammer dat dit manuscript, een klein meesterwerk dat 222 pagina's telt, nooit is uitgegeven. Het origineel ligt in de prachtige bibliotheek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in Zeist.

Diefstal

Die marmeren fonteintjes zijn overigens niet onbedreigd. Bij verkoop van de huizen wil dit onderdeel nog wel eens in strijd met de

Monumentenwet meegenomen worden. Ook worden ze wel gestolen en dan verhandeld op markten of in winkels.

Op Herengracht 250 en 252 bijvoorbeeld zijn beide fonteintjes verdwenen. Dat geldt ook voor die van Singel 58 uit 1753. Het fonteintje van Keizersgracht 323 kent een beter lot. Het is pontificaal te zien in de met een Oscar bekroonde film: *De Aanslag*.

Marmeren fonteintjes lijkt mij een mooi onderwerp voor een scriptie kunstgeschiedenis. Het mag dan een tamelijk onbekend onderwerp zijn, de schoonheid van dit minibeeldhouwwerk is vaak indrukwekkend.

Hans Tulleners is journalist en monumentenzorger te Amsterdam.

Gang van Herengracht 250; het marmeren fonteintje, op de foto nog te zien, is verdwenen.

Rechtzetting

Het onderschrift bij de foto op pagina 11 van het artikel over het kasteel Gravenwezel (Heemschut december 2000) dient te zijn:

Bibliotheek: het goudleerbehang (ca. 17de eeuw) en de boekenkasten (Frans, 18de eeuw) zijn tijdens de recente restauratie door Axel Vervoordt aangebracht. Het uit moer- en kinderbinten bestaande plafond dateert van vóór de ingreep door Van Bourscheit.